

СИСТЕМНЕ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Фенчак Л.,
м.Мукачєво

Постановка проблеми. Важливість формування екологічної культури студентської молоді визначається потребами нашого суспільства, в якому збереження природного середовища, сприятливого для здоров'я і життя людини, вважаються однією з найбільш актуальних проблем сьогодення. Екологічний стан та соціально-економічні зміни в Україні зумовлюють необхідність якісного вдосконалення формування екологічної культури фахівців всіх напрямків. Екологічна культура передбачає наявність у особи певних знань та переконань, готовності до «свідомої діяльності у процесі освоєння та збереження життєво необхідних цінностей природного середовища» [3, с.90]. Школа, дошкільні заходи – «це та сила, що здатна реформувати суспільну свідомість» [4, с.96], яка є складовою, на нашу думку, екологічної культури особистості. Але головна роль у формуванні екологічно свідомої особистості належить учителю початкових класів. Це він, маючи певну теоретичну, методичну і методологічну підготовку, спілкується з тими кому будувати наше майбутнє, передає їм свої знання і є прикладом для наслідування. Таким чином, вчитель початкових класів стає тією суспільною силою, яка спроможна вплинути на екологічну ситуацію в державі. Але якщо він сам не володіє екологічними знаннями, не обізнаний з екологічною ситуацією у своєму регіоні, державі, то як він навчить цього інших. Тому удосконалення підготовки майбутніх вчителів початкових класів є вимогою сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку системи формування екологічної культури майбутніх вчителів зробили Г.Ф.Пономарьова, І.Ф.Тарасенко, М.С.Швед, Л.М.Морозова, А.Д.Бегека, Т.С.Вайда та інші. У дослідженні Г.Пономарьової розглядається система умов формування екологічної культури студентів педагогічного вузу. Систему педагогічних умов автор визначає як поєднання засобів навчально-освітнього впливу на почуття, розум, поведінку студентів. До цієї системи Г.Пономарьова включає: по-перше, елементи змісту навчальних предметів (природничого й усіх інших галузей знань), позанавчальні заняття різного характеру, педагогічну практику; по-друге, такий важливий і тонкий комплекс впливу, як виховуючі відношення; по-третє, введення елементів ігрової діяльності в процес екологічної освіти й навчання [5, с.237-240].

У педагогіці поняття системності досліджували російські вчені Ю.К.Бабанський, Н.В.Кузьміна та інші. Ю.К.Бабанський під системою розумів єдність елементів, які функціонують за внутрішньо властивими їй законами. [1, с.101-106]. Н.В. Кузьміна ввела у широкий науковий обіг поняття «педагогічна система». Вона аргументовано розкрила сутність цього поняття як «множину взаємозв'язаних структурних та функціональних компонентів, що підпорядковані

меті виховання, освіти та навчання підростаючого покоління і дорослих людей». Н.В.Кузьміна визначає структурні компоненти педагогічної системи: навчальна інформація; засоби педагогічної комунікації (форми, методи, прийоми, засоби); учні; педагоги; мета. Автор виділяє також функціональні компоненти, які мають забезпечувати зв'язки між структурними компонентами: конструктивні, комунікаційні, організаційні, прогностичні, гностичні [5, с.235]. Такий підхід дає більш повне уявлення про педагогічну систему в сфері навчання. Таким чином, під педагогічною системою необхідно розуміти динамічно функціонуючий комплекс діалектично пов'язаних між собою компонентів і чинників, які створюють оптимальні умови для розв'язання завдань навчання і виховання людей залежно від соціальних завдань. Академік С.У. Гончаренко під системним підходом розуміє «напрямок у спеціальній методології науки, завданням якої є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Системний підхід у педагогіці спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх в єдину теоретичну картину» [2, с.305].

Будь-яка педагогічна ідея може бути успішно реалізована за умови забезпечення системності під час її здійснення. Лише системність, змодельована на науковому рівні, є запорукою успіху в педагогічній діяльності. Тому у ВНЗ слід особливо ретельно підходити до організації навчально-виховної роботи на засадах системності.

Метою даної статті є теоретичний аналіз системного підходу щодо формування екологічної культури майбутніх вчителів початкових класів.

Викладення основного матеріалу. Оскільки формування екологічної культури майбутніх вчителів початкових класів є частиною їх професійної підготовки, а її зміст передбачений новою концепцією розвитку вищої школи, то об'єктивно виникає потреба внесення ефективних змін у зміст і методи підготовки фахівців відповідно до їх майбутньої діяльності.

Процес формування екологічної культури студентів педагогічного напрямку підготовки має здійснюватися системно, реалізуючи конструктивних трьох провідних факторів – екологічної освіти; екологічного виховання; еколого-практичної діяльності. На основі власних спостережень та досліджень виявлено, що у ВНЗ наявна система формування екологічної культури студентів, але вона містить тільки деякі елементи та фрагменти під час навчально-виховного процесу [5, с.230-234].

У зв'язку з цим нами дослідженні основні принципи, фактори і умови формування екологічної культури студентів, що створюють об'єктивні можливості розроблення педагогічної системи означеного процесу.

На основі аналізу теорії та практики формування екологічної культури майбутніх фахівців педагогічного профілю та власного дослідження виявлено основні її компоненти: *потребо-мотиваційний* (сукупність спонукальних причин діяльності); *інтелектуальний* (конкретні знання, факти, поняття, теорії, закономірності); *професійно-діяльнісний* (активна участь в природоохоронній діяльності, застосування набутих умінь та навичок для вирішення професійних проблем з урахуванням екологічного та морального імперативів). Названі компоненти тісно взаємопов'язані і є необхідними складовими підготовки майбутнього вчителя. У процесі багаторічної педагогічної роботи та аналізу наукових праць з досліджуваної проблематики нами виявлені наступні *структурні елементи екологічної культури*: екологічні знання – екологічне мислення – екологічна свідомість – екологічний світогляд – екологічна етика – екологічна культура. Ми вважаємо, що кожне з них в тій чи іншій мірі відповідає певному рівню або етапу формуванню екологічно зрілої людини [6,56-57].

Досліджуючи формування екологічної культури студентів під час здійснення навчально-виховного процесу, ми визначаємо її як, цілісну сутнісну характеристику майбутнього фахівця, як один з показників рівня фахової підготовки, який характеризується сформованим ціннісно – мотиваційним ставленням до навколишнього середовища, високим рівнем оволодіння системою екологічних знань, способами творчої екологічної діяльності, що дозволяють особистості найбільш повно реалізувати себе в професійній діяльності.

Визначення змісту і структури екологічної культури дає можливість виділити основні групи принципів формування екологічної культури студентів:

1. Принцип добору навчального матеріалу спрямовано-го на формування екологічної культури студентів (зв'язок екологічно спрямованої інформації з програмою різноманітних навчальних предметів, що відбиває ідею міждисциплінарності знань; принцип відповідності екологічної інформації віковим особливостям студентів, знань і умінь (насамперед навчальних); принцип добору екологічно спрямованої інформації для забезпечення розвитку мотиваційної сфери студентів (тобто інформація повинна відбивати пізнавальні, патріотичні, гуманістичні й естетичні аспекти екологічних проблем).

2. Принцип добору методів формування екологічної культури (принцип спрямування методів формування екологічної культури на реалізацію ідеї розвиваючого навчання; принцип спрямованості методів формування екологічної культури на високий рівень самостійності студентів; принцип стимулювання інтересу до вивчення матеріалу екологічного характеру).

Нами виявлено і теоретично обґрунтовано провідні педагогічні складові ефективного формування екологічної культури майбутніх педагогів до яких належать: екологічна освіта, екологічне виховання, еколого-практична діяльність. Дієвість їх як системи забезпечується комплексом педагогічних умов, зокрема: реалізація неперервності екологічної освіти в процесі їх підготовки у навчальному закладі шляхом врахування специфіки та вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціальності; відображення у змісті методичного забезпечення дисциплін з циклу професійної підготовки регіональних екологічних проблем; екологізації виховної роботи вузу на основі врахування народних звичаїв, морально-етичних традицій українців поглядів, переконань, норм поведінки майбутніх вчителів початкових класів, запровадження діяльнісного підходу до формування екологічних знань. Як бачимо формування екологічної культури студентів є процесом складним, суперечливим і багатетапним. І тому він повинен здійснюватися системою. Нами запропонована педагогічна модель системи, яка може мати таку структуру (рис.1):

- мета, завдання, принципи, зміст, методи і форми підготовки;
- педагогічні складові і умови формування екологічної культури майбутніх педагогів;
- діагностика та управління процесом формування екологічної культури студентів;
- результат, який полягає у досягненні високого та достатнього рівнів екологічної культури у студентів ВНЗ.

Вищезазнані компоненти педагогічної моделі відображають упорядковану сукупність і послідовність методів, які забезпечують реалізацію педагогічного процесу у ВНЗ та досягнення необхідних рівнів екологічної культури майбутніх вчителів початкових класів.

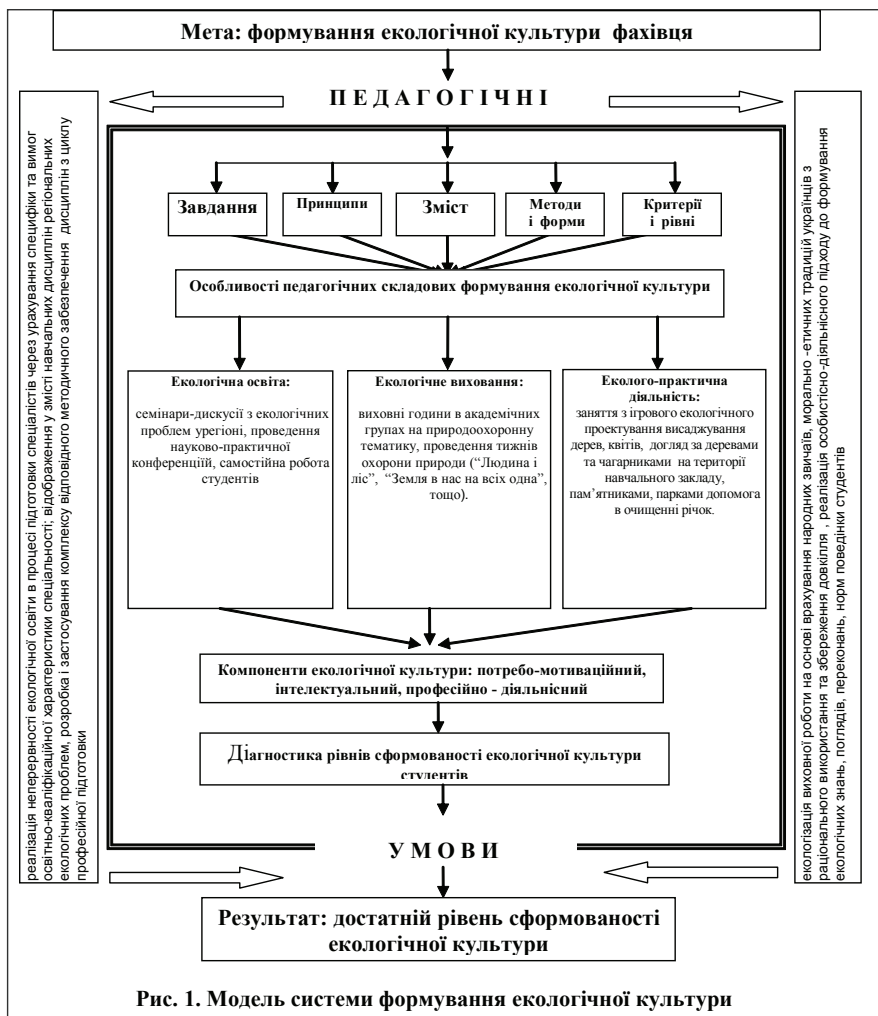

Рис. 1. Модель системи формування екологічної культури

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку з даного дослідження. Дана стаття не вичерпує розв'язання всіх питань з формування екологічної культури майбутніх фахівців педагогічного профілю. Перспективи подальших розвідок з даного дослідження пов'язані з по-

глибленим концептуальним аналізом змісту навчальних програм в аспекті екологізації навчальних дисциплін, пошуком адекватних форм введення екологічних компонентів до способів навчальної діяльності студентів, зокрема про вивченні дисциплін з циклу професійної підготовки.

Література та джерела

1. Бабанский Ю.К. Педагогика высшей школы. – Ростов на Дону: Издательство Ростовского университета, 1972. – 121с
2. Гончаренко С.І.Український педагогічний словник. – К.:Либідь, 1997. – 376с
3. Морозова Л.М. Виховання екологічної культури особистості// Вища освіта України. – 2001. – №2. – С.88-91
4. Кмець А. Екологічна свідомість майбутніх учителів, проблеми, зміст, типологія// Вища освіта України. – 2004. – №4. – С.95-97
5. Фенчак Л. М. Формування екологічної культури студентів у психолого-педагогічній теорії//Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. – К., 2004. – Вип.35. – С. 230-242
6. Фенчак Л. М. Шляхи підвищення ефективності розвитку екологічної освіти та виховання в Україні//Матеріали VIII міжнародної практичної конференції «Наука і освіта – 2005». – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – Т.16 «Екологія». – С.55-58

В статье рассматривается вопрос о необходимости системного формирования экологической культуры будущих учителей, а также характеристика основных компонентов данной педагогической системы.